

cundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum quod ex lege est, id est, quod ex vetere Testamento venit ad novum; sed & ei quod ex fide est, non sibi a præmissa lege. Ex fide autem Abraham, id est, imitatores fidei Abraham: qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te. Omnes ergo hi prædestinati, vocati, justificati, glorificati cognoscent Deum gratia Testamenti novi, à minore usque ad majorem eorum.

Lex scripta in cordibus & merces æternæ contemplationis pertinet ad testamentum novum.

1. Cor. 13. 8.

41. Sicut ergo lex factorum scripta in tabulis lapideis, mercesque ejus terra illa promissionis, quam carnalis domus Israël cum ex Ægypto liberata esset, accepit, pertinet ad Testamentum vetus: ita lex fidei scripta in cordibus, mercesque ejus species contemplationis, quam spiritalis domus Israël ab hoc mundo liberata percipiet, pertinet ad Testamentum novum. Tunc fiet quod dicit Apostolus: Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia evacuabitur; illa scilicet parvulorum scientia in qua hinc vivitur, quæ ex parte est per speculum in ænigmate: propter hanc enim necessaria est prophetia, cum adhuc præteritis futura succedunt; propter hanc linguæ, id est, multiplicitas significationum, cum ex alio atque alio aliud atque aliud admonetur, qui nondum æternam lucem perspicuæ veritatis mente purgatissima contempletur. Cum autem venerit quod perfectum est, & totum hoc quod ex parte est fuerit evacuatum, tunc b quod

Ibid. 10.

b

a Editi, promissa lege. Sed qui hinc manifesto errore recedunt à MSS. cum iis postea conveniunt num. 46. ubi repetitur, præmissa sibi lege.

b In tribus MSS. qui. In quinque, Verbum quod.

assumpta carne carni apparuit, ostendet se ipsum dilectoribus suis: tunc erit vita æterna, ut cognoscamus unum verum Deum; tunc similes ei erimus, quoniam tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus. Tunc non docebit unusquisque civem suum, aut fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent eum, à minore usque ad majorem eorum. Quod multis modis intelligi potest. Sive quia & illic quisque sanctorum tamquam stella ab stella differt in gloria. Nec ad rem quidquam interest, utrum à minore usque ad majorem, sicut dictum est, an si à majore usque ad minorem diceretur: quod similiter nihil interest, etiam si minores intellexerimus, qui tantummodo credere, majores autem qui etiam intelligere, quantum in hac vita potest, lumen incorporeum atque incommutabile valuerunt. Sive minores tempore posteriores; majores autem tempore priores intelligi voluit. Simul enim promissam Dei contemplationem accepturi sunt omnes; quia & illi pro nobis meliora providerunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Et ideo velut priores reperiuntur minores, quia minus dilati sunt; sicut in illo evangelico denario per similitudinem dicitur, quem prius accipiunt qui posterius venerunt ad vineam. Sive quolibet alio modo, qui me in præsentia forsitan fugit, minores majoresque accipiendi sunt.

42. ILLUD tamen, quantum potes, diligenter adtende, quod tanto molimine conor ostendere: cum Testamentum novum Propheta promitteret, non secundum Testamentum quod prius factum est populo Israël ex Ægypto liberato, nihil eum de sacrificio-

Joan. 17. 3.
1. Joan. 3. 2.
1. Cor. 13. 12.
Jerem. 31. 34.

Minores & majores in beatis quoniam.
1. Cor. 15. 41.

Heb. 11. 40.

Matth. 20. 8.

CAPUT XXV.
Distantia veteris & novi testamenti.
Jerem. 31. 32.

rum

rum vel quorumque sacramentorum commutatione dixisse, quamvis & ipsa sine dubio fuerat secutura, sicut secutam videmus, quod multis aliis locis eadem prophetica Scriptura testatur: sed tantummodo istam commendasse distantiam, quod leges suas daturus esset Deus in mentem eorum, qui pertinerent ad hoc Testamentum, & eorum^a scripturus in cordibus; unde Apostolus sumit, *non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*; sempiternamque mercedem justificationis hujus, non terram de qua pulsus est Amorrhæi & Chetæi, & aliæ gentes quæ ibi commemorantur, sed ipsum Deum, cui adhærere bonum est, ut bonum Dei quod diligunt, Deus sit ipse quem diligunt; inter quem & homines nisi peccata non separant, quæ non nisi per eandem gratiam dimittuntur. Unde cum dixisset: *Omnes enim cognoscent me, à minore usque ad majorem eorum*; mox addidit: *Quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra*. Per legem ergo factorum dicit Dominus: *Non concupisces*; per legem fidei dicit Dominus: *Sine me nihil potestis facere*. Agebat enim de bonis operibus, hoc est, de palmitum fructibus. Cum igitur hæc appareat distantia veteris & novi Testamenti, quod lex ibi in tabulis, hîc in cordibus scribitur, ut quod ibi forinsecus terret, hîc delectet intrinsecus, ibique fiat prævaricator per occidentem litteram, hîc dilector per vivificantem spiritum: non ideo dicendum est, quod Deus adjuvet nos ad operandam justitiam, atque operetur in nobis & velle & ope-

^a
2. Cor. 3. 3.

Josue 12.
Ps. 72. 28.

Jer. 31. 34.

Exodi 20.
17.
Joan. 15. 5.

Phil. 2. 13.

^a Sic MSS. At editi, *scripturas*.

rari pro bona voluntate, quia præceptis justitiæ forinsecus insonat sensibus nostris; sed quia intrinsecus incrementum dat, diffundendo caritatem in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

43. VIDENDUM est autem quomodo dicat Apostolus: *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*; ne videatur non esse certa distantia novi Testamenti, quod leges suas Dominus in cordibus populi sui se scripturum esse promisit, quandoquidem hoc gentes naturaliter habeant. Pertractanda igitur hæc quæstio, quæ non mediocris exorta est. Dicit enim aliquis: Si Deus hinc discernit à veteri Testamento novum, quod in veteri legem suam scripsit in tabulis, in novo autem scripsit in cordibus: fideles novi Testamenti unde discernuntur à gentibus, quæ habent opus legis scriptum in cordibus suis, quo naturaliter quæ legis sunt faciunt; quasi jam illo populo veterè potiores, qui legem accepit in tabulis, & novo populo priores, cui hoc præstatur per Testamentum novum, quod his natura jam præstitit?

44. An fortè eas gentes commemoravit Apostolus, scriptam in cordibus habere legem, quæ ad novum pertinent Testamentum? Ad hoc enim unde venerit, intuemus est. Primò Evangelium commendans, ait: *Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, judæo primum & græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit*. Deinde loquitur de illis impiis, quibus propter

1. Cor. 3. 7.
Rom. 5. 5.

CAPUT
XXVI.

Quæstio in locum Apostoli, de gentibus quæ naturaliter facere legem, eamque habere scriptam in cordibus dicuntur.
Rom. 2. 14.

Respondetur, intelligendum de fidelibus novi Testamenti.
Rom. 1. 16.

Ibid. 21. superbiam nec cognitio Dei profuit, quia non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. Inde transit ad eos qui iudicant & agunt talia, qualia condemnant, nimirum propter iudeos, qui de lege Dei gloriabantur; quamvis adhuc eos nominatim non exprimat, & a

Ibid. 8. ideo dicit: *Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum, iudei primum & græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, iudeo primum & græco.* Non est enim personarum acceptio apud Deum. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege & peribunt; & quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed

Ibid. 14. *factores legis iustificabuntur.* His verbis hoc unde agitur subiungit, & dicit: *Cum gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt; & cetera quæ jam supra commemoravi.* Proinde non videtur alios hic significasse sub nomine gentium, quam eos quos nomine græci supra significabat, cum diceret: *Judeo primum & græco.* Porro si

Rom. 1. 16. *Evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, iudeo primum & græco; & ira & indignatio & tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum, iudei primum & græci, gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, iudeo primum & græco; iste autem græcus nomine gentium significatus est naturaliter quæ legis sunt facientium, & quæ scriptum habent opus legis in cordibus suis: profectò ad Evangelium pertinent gentes, quibus lex in cordibus scripta est; eis quippe credentibus vir-*

a Duo MSS. & in eo dicit.

tus Dei est in salutem. Quibus autem gentibus bene operantibus gloriam & honorem pacemque promitteret, extra Evangelii gratiam constitutis? Quia enim personarum acceptio non est apud Deum, & non auditores legis, sed factores iustificantur; ideo sive iudeus sive græcus, hoc est, quilibet ex gentibus crediderit, salutem in Evangelio pariter habebit. Non enim est distinctio, sicut postea dicit: *Omnnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius.* Unde autem factorem legis græcum iustificari diceret, sine gratia Salvatoris?

45. Neque enim contra se ipsum diceret, quod ait, *factores legis iustificabuntur;* tamquam per opera, non per gratiam iustificentur: cum dicat gratis iustificari hominem per fidem sine operibus legis, nihil aliud volens intelligi in eo quod dicit, *gratis,* nisi quia iustificationem opera non præcedunt. Apertè quippe alibi dicit: *Si gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.* Sed sic intelligendum est, *factores legis iustificabuntur,* ut sciamus eos aliter non esse factores legis, nisi iustificentur: ut non iustificatio factoribus accedat, sed ut factores iustificatio præcedat. Quid est enim aliud, iustificati, quam iusti facti, ab illo scilicet qui iustificat impium, ut ex impio fiat iustus? Si enim ita loqueremur, ut diceremus: *Homines liberabuntur; hoc utique intelligeretur, eis qui iam homines essent accedere liberationem.* Si autem diceremus: *Homines creabuntur; non utique intelligeretur eos creati qui erant, sed ipsa creatione homines fieri.* Ita si dictum esset: *Factores legis honorabuntur*

Ibid. 11. & 12.

Rom. 3. 23.

Factores legis, non per opera, sed per gratiam iustificantur.

Rom. 2. 13. *Rom.* 3. 24. & 28.

Rom. 11. 6.

Rom. 2. 12.

Rom. 4. 5.

tur; non rectè acciperemus nisi honorem illis qui jam essent factores legis accedere: cum verò dictum est: *Factores legis justificabuntur*; quid aliud dictum est quam, justi justificabuntur? Factores enim legis utique justi sunt. Ac per hoc tantumdem est ac si diceretur: Factores legis creabuntur, non a qui erant, sed ut sint: ut sic intelligerent etiam judæi legis auditores, indigere se gratia^p justificatoris, ut possint esse factores. Aut certè ita dictum est, *justificabuntur*, ac si diceretur, *Justi habebuntur*, *justi deputabuntur*: sicut dictum est de quodam: *Ille autem volens se justificare*; id est, ut justus haberetur & deputaretur. Unde aliter dicimus: Deus sanctificat sanctos suos; aliter autem: *Sanctificetur nomen tuum*. Nam illud ideo, quia ipse illos facit esse sanctos, qui non erant sancti: hoc autem ideo, ut quod semper apud se sanctum est, sanctum etiam ab hominibus habeatur, id est, sanctè timeatur.

Lucæ 10.
29.

Aliter sanctificatur sancti, aliter sanctificatur nomen Dei.
Matt. 6. 9.

Rom. 2. 14.

Quomodo locus Apostoli cum loco Prophetæ concordat.
Jerem. 31.
33.
Rom. 11.
24.

46. c Si ergo gentes commemorans, naturaliter quæ legis sunt facientes, & scriptum habentes opus legis in cordibus, illos intelligi voluit qui credunt in Christum, quia non sicut judæi præmissa sibi lege veniunt ad fidem; non est cur eos conemur discernere ab illis quibus Dominus per Prophetam promittens Testamentum novum, dixit leges suas se scripturum in cordibus eorum; quia & ipsi per insertionem, quam oleastro præstitam dicit, ad eandem oleam, hoc est, ad eundem Dei populum pertinent: potiusque con-

a Editi, quia erant. At MSS. qui erant, vel, qui jam erant.
b In editis, *justi justificatoris*. Abest *justi* à MSS.
c Editi, *Sic ergo*. Melius MSS. *Si ergo*.

concordat prophetico etiam hoc apostolicum testimonium: ut hoc sit pertinere ad Testamentum novum, legem Dei habere non in tabulis, sed in cordibus scriptam, hoc est, in intimo affectu justitiam legis amplecti, ubi fides per dilectionem operatur. *Quia ex fide justificat gentes Deus*. Quod *Scriptura prævidens, prænuñtiavit Abrahamæ, dicens: In semine tuo benedicentur omnes gentes*; ut per hanc promissionis gratiam olivæ insereretur oleaster, & fierent fideles gentes filii Abrahamæ in semine Abrahamæ, quod est Christus, sectantes ejus fidem, qui non accepta in tabulis lege, nondumque habens ipsam circumcisionem, credidit Deo, & deputatum est illi ad justitiam. Ac sic tale erit hoc quod de ejusmodi gentibus dixit Apostolus, quod opus legis scriptum habeant in cordibus suis; quale est illud ad Corinthios, *non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Ita enim fiunt de domo Israël, cum præputium eorum in circumcisionem deputatur, eo quòd justitiam legis non præcisione carnis ostendunt, sed cordis caritate custodiunt: quoniam *si præputium justitias legis custodiat, nonne præputium ejus, inquit, in circumcisionem deputabitur?* Et propterea in domo veri Israël, in quo dolus non est, participes sunt Testamenti novi, quia dat Deus leges in mentem ipsorum, & in cordibus eorum scribit eas digito suo, Spiritu sancto, quo ibi diffunditur caritas, quæ legis est plenitudo.

47. NEC moveat, quòd naturaliter eos dixit, *quæ legis sunt facere*, non spiritu Dei, non fide, non gratia. Hoc enim agit spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quip-

Gal. 3. 6.
Gal. 3. 8.

Gen. 22. 81.

Gal. 3. 16.

Gen. 15. 6.
Rom. 4. 3.
Rom. 2. 15.

2. Cor. 3. 3.

Rom. 2. 26.

Joan. 1. 47.

Rom. 5. 5.
Rom. 13. 10.

CAPUT
XXVII.
Legem fieri naturaliter, idem quòd secundum

naturam
gratia re-
paratam.
Rom. 2. 14.
Psal. 40. 5.

pe contra naturam est, quod utique sanat
gratia: propter quam Deo dicitur: *Miserere
mei, sana animam meam, quoniam pecca-
vi tibi*. Proinde naturaliter homines quæ le-
gis sunt faciunt: qui enim hoc non faciunt,
vicio suo non a faciunt. Quo vitio lex Dei est
deleta de cordibus: ac per hoc, vitio sana-
to, cum illic scribitur, fiunt quæ legis sunt
naturaliter: non quod per naturam negata sit
gratia, sed potius per gratiam reparata natu-
ra. *Per unum quippe hominem peccatum in-
travit in mundum, & per peccatum mors,
& ita in omnes homines pertransiit, in quo
omnes peccaverunt; & ideo quia non est
distinctio, egent gloria Dei, justificati gra-
tis per gratiam ipsius*. Qua gratia b in inte-
riore homine renovato justitia scribitur, quam
culpa deleverat: & hæc misericordia super
genus humanum per Christum Jesum Domi-
num nostrum. *Unus enim Deus, unus &
mediator Dei & hominum homo Christus
Jesus*.

Etsi Apos-
tolus illic
de infideli-
bus intelli-
gatur, non
tollitur da-
ta differen-
tia novi
Testamen-
ti.

Vide lib. 4.
cont. Fu-
lian. cap. 3.

48. Si autem hi qui naturaliter quæ legis
sunt faciunt, nondum sunt habendi in nume-
ro eorum quos Christi justificat gratia; sed in
eorum potius, quorum etiam impiorum, nec
Deum verum veraciter justèque colentium,
quædam tamen facta vel legimus, vel novi-
mus, vel audimus, quæ secundum justitiæ re-
gulam non solum vituperare non possumus,
verum etiam meritò rectèque laudamus: quàm-
quam si discutiantur quo fine fiant, vix in-
veniuntur quæ justitiæ debitam laudem defen-
sio-

a Editi, vitiosè faciunt. At MSS. quinque, vitio non
faciunt. Tres, vitio suo non faciunt. Ceteri, vitiosè non
faciunt.

b Particula in abest à plerisque MSS.

sionemve mereantur: * VERUMTAMEN quia
non usque adeo in anima humana imago Dei
terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla
in ea velut lineamenta extrema remanserint,
unde meritò dici possit etiam in ipsa impieta-
te vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere; si
hoc est quod dictum est, quia *gentes quæ
legem non habent*, hoc est, legem Dei, *na-
turaliter quæ legis sunt faciunt*, & quia hu-
jusmodi homines *ipsi sibi sunt lex*, & scrip-
tum opus legis habent in cordibus suis, id
est, non omni modo deletum est, quod ibi
per imaginem Dei cum crearentur impres-
sum est: etiam sic illa differentia non pertur-
babitur, qua distat à veteri Testamentum no-
vum, eo quod per novum scribitur lex Dei
in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis
scripta est. Hoc enim illic scribitur per re-
novationem, quod non omni modo deletum est
per vetustatem. Nam sicut ipsa imago Dei re-
novatur in mente credentium per Testamentum
novum, quam non penitus impietas aboleve-
rat; nam remanserat utique id quod anima
hominis nisi rationalis esse non potest; ita
etiam ibi lex Dei non ex omni parte deleta
per injustitiam, profectò scribitur renovata
per gratiam. Nec istam inscriptionem, quæ
justificatio est, poterat efficere in judæis lex
in tabulis scripta, sed solum prævaricationem.
Nam & ipsi homines erant, & vis illa naturæ
inerat eis, qua legitimè aliquid a anima ra-
tionalis & sentit & facit: sed pietas quæ in
aliam vitam transfert beatam & æternam, le-
gem habet immaculatam, convertentem ani-
mas, ut ex illo lumine renoventur, fiatque

* CAPUT
XXVIII.
Imago Dei
non omni-
no deleta
in infideli-
bus.

Rom. 2. 14.

Psal. 18. 8.

D 4

in

a Omnes ferè Gallic. MSS. animal rationale.

Prat. 4. 7. in eis : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Unde aversi ^a obsolescere meruerunt : renovari autem nisi gratia christiana, hoc est, nisi Mediatoris intercessione non possunt. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.* A cujus gratia si alieni sunt illi, de quibus agimus, qui secundum illum modum, de quo superius satis diximus, *naturaliter quæ legis sunt faciunt; in die qua judicabit Deus occulta hominum,* nisi fortè ut mitius puniantur? Sicut enim non impediunt à vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur; sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficilimè vita cujuslibet pessimi hominis invenitur. Verumtamen sicut in regno Dei velut stella ab stella in gloria differunt sancti; sic & in damnatione poenæ sempiternæ tolerabilius erit Sodomæ quàm alteri civitati, & erunt quidam duplo amplius quibusdam gehennæ filii: ita nec illud in iudicio Dei vacabit, quòd in ipsa impietate damnabili magis alius alio minusve peccaverit.

49. Quid ergo hinc Apostolus efficere voluit, quòd jactantiam cohibens judæorum, cum dixisset: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur;* continuò subjecit de his, qui *legem non habentes, naturaliter quæ legis sunt faciunt;* si non illi sunt intelligendi, qui pertinent ad gratiam Mediatoris, sed illi potius, qui cum Deum verum vera pietate non colant,

^a Editi, *obsolescere.*

lant, habent tamen quædam opera bona in vita impia? An fortè hoc ipso probandum creditur, quod supra dixerat, quia *non est personarum acceptio apud Deum;* & quod postea dixit, quia *non judæorum est Deus tantum, sed & gentium;* quòd quantulumcumque legis opera naturaliter insita non invenirentur in eis, qui legem non acceperunt, nisi ex reliquiis imaginis Dei; quam non contemnit, cum in eum credunt, apud quem non est acceptio personarum? Sed quodlibet horum accipiatur, constat gratiam Dei promissam esse Testamento novo etiam per Prophetam: eandemque gratiam in eo definitam, ut scribantur leges Dei in cordibus hominum, perveniantque ad eam cognitionem Dei, ubi non docebit unusquisque civem suum vel fratrem suum, dicens, Cognosce Deum, quia omnes cognoscent eum a minore usque ad majorem eorum. Hoc donum Spiritus sancti est, quo diffunditur caritas in cordibus nostris: caritas non quælibet, sed caritas Dei de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, ex qua justus in hac peregrinatione vivens, ad speciem quoque perducitur post speculum & ænigma, & quidquid erat ex parte, ut facie ad faciem cognoscat, sicut & cognitus est. Unam enim ^b petiit à Domino, & hanc requirit, ut inhabitet in domo Domini per omnes dies vitæ suæ ad hoc ut contempletur delectationem Domini.

50. NEMO itaque gloriatur ex eo quod videtur habere, tamquam non acceperit; aut ideo se putet accepisse, quia littera extrin-

^a Apud Lov & ænigmata.

^b Nonnulli MSS, *petit.*

Rom. 2. 11.

Rom. 3. 29.

Gratia novo Testamento promissa per Prophetam. *Jerem. 31. 33.*

Rom. 5. 5.

1. Tim. 1. 5.

1. Cor. 13. 12.

Psal. 26. 4.

CAPUT XXIX. *1. Cor. 4. 7.* Justitia ex dono Dei.

- secus, vel ut legeretur apparuit, vel ut audiretur insonuit. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Porro autem si non gratis mortuus est, ascendit in altum, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus: inde habet quicumque habet. Quisquis autem inde se habere negat, aut non habet, aut id quod habet auferetur ab eo. Unus enim Deus qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem; quod non ad aliquam differentiam dictum est, tanquam aliud sit ex fide, & aliud per fidem; sed ad varietatem locutionis. Alio quippe loco cum de gentibus diceret, hoc est, de præputio: Prævidens, inquit, Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus. Itemque cum de circumcissione loqueretur, unde erat ipse: Nos, inquit, natura judei, & non ex gentibus peccatores, scientes quia non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christum Jesum credimus. Ecce & præputium dixit justificari ex fide, & circumcisionem per fidem, si tamen circumcisio iustitiam a fidei teneat. Sic enim gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est; impetrando eam ex Deo, non ex semetipsis præsumendo. Israël verò persequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus: id est, tanquam eam per semetipsos operantes, non in se credentes operari Deum. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Ac per hoc offenderunt in la-

a Plerique MSS. iustitiam Dei teneat.

lapidem offensionis. Nam quid dixerit, quia non ex fide, sed tanquam ex operibus; apertissime exposuit, dicens: Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subjecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Et adhuc dubitamus quæ sint opera legis, quibus homo non justificatur, si ea tanquam sua crediderit sine adiutorio & dono Dei, quod est ex fide Jesu Christi? Et circumcisionem ceteraque talia suspicamur, quia etiam de his sacramentis aliis in locis talia quædam leguntur? Sed a hinc utique non circumcisionem tanquam suam iustitiam volebant constituere: quia & ipsam Deus præcipiendo constituit. Nec de illis operibus hoc intelligi potest, de quibus Dominus eis dicit: Rejicitis mandatum Dei, ut traditiones vestras statuatis. Quia persequens, inquit, legem iustitiæ, in legem iustitiæ non pervenit Israël. Non dixit, persequens traditiones suas, id est, consectans. Hæc ergo sola distantia est, quia ipsum, Non concupisces, & cetera mandata ejus sancta & bona sibi tribuebant: quæ ut possit homo facere, Deus operatur in homine per fidem Jesu Christi, qui finis est ad iustitiam omni credenti: id est, b cui per spiritum incorporatus factusque membrum ejus, potest quisque illo incrementum intrinsecus dante, operari iustitiam: de cujus operibus etiam ipse dixit, quia sine me nihil potestis facere.

51. Ideo quippe proponitur iustitia legis, quod qui fecerit eam, vivet in illa, ut cum quis-

a In quatuor MSS. sed hi utique.

b Apud Lov. deest, cui: & ejus loco apud Er. legitur, qui.

quisque infirmitatem suam cognoverit, non per suas vires, neque per litteram ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians justificatorem, perveniat, & faciat, & vivat in ea. Opus enim quod qui fecerit, viveret in eo, non fit nisi à justificato. Justificatio autem ex fide impetratur: de qua scriptum est: *Ne dixeris in corde tuo: Quis adscendit in calum? Hoc est Christum deducere; aut quis descendit in abyssum? Hoc est Christum à mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope te est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est, inquit, verbum fidei quod prædicamus: quia si confitearis in ore tuo quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.* In tantum justus, in quantum salvus. Per hanc enim fidem credimus, quòd etiam nos Deus à mortuis excitet: interim spiritu, ut in novitate ejus gratiæ temperanter & justè & piè vivamus in hoc sæculo; post etiam carne nostra ad immortalitatem resurrectura, quòd a est meritum spiritus, qui eam in resurrectione sibi congrua, hoc est, in justificatione præcedit. *Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, sic & nos in novitate vitæ ambulemus.* Fide igitur Jesu Christi impetramus salutem, & quantum nobis inchoatur in re, & quantum perficienda expectatur in spe. *Omnis enim qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Quàm multa multitudo, ait Psalmista, *dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti*

Rom. 10. 6.
Tit. 2. 12.
Rom. 6. 4.
Johel. 2. 32.
Rom. 10. 13.
Ps. 30. 20.

a Quinque MSS. quòd ei meritum spiritus comparat.

timentibus te, perfecisti autem sperantibus in te! Ex lege timemus Deum, ex fide speramus in Deum: sed timentibus pœnam absconditur gratia. Sub quo timore anima laborans, quando concupiscentiam malam non vicerit, nec timor ille quasi custos severus abscesserit; per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det quod jubet, atque a inspirata gratiæ suavitate per Spiritum sanctum faciat plus delectare quod præcipit, quàm delectat quod impedit. Ita multa multitudo dulcedinis ejus, hoc est, lex fidei, caritas ejus conscripta in cordibus atque diffusa, perficitur sperantibus in eum, ut anima sanata non timore pœnæ, sed amorè justitiæ operetur bonum.

52. LIBERUM ergo arbitrium evacuamus per gratiam? Absit: sed magis liberum arbitrium statuimus. Sicut enim lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non evacuatur, sed statuitur. Neque enim lex impletur b nisi libero arbitrio: sed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra vitio peccati, per gratiam sanatio animæ c à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium justitiæ dilectio, per justitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc, sicut lex non evacuatur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non evacuatur per gratiam, sed statuitur, quia gratia sanat voluntatem, qua justitia liberè diligitur. Omnia hæc quæ velut catenatim

CAPUT
XXX.
Rom. 5. 32.

con-

a Omnes propè MSS. *inspirata.*
b Aliquot MSS. *sine libero arbitrio.*
c Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *sanatio anima abolitione peccati.*

connexui, habent voces suas in Scripturis sanctis. Lex dicit: *Non concupisces*. Fides dicit: *Sana animam meam, quoniam peccavi tibi*. Gratia dicit: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat*. Sanitas dicit: *Domine Deus meus, exclamavi ad te, & sanasti me*. Liberum arbitrium dicit: *Voluntariè sacrificabo tibi*. Dilectio justitiæ dicit: *Narraverunt mihi injusti delectationes, a sed non sicut lex tua, Domine*. Ut quid ergo miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire antequàm liberentur, aut de suis viribus, si jam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii utique libertatem sonare. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas*. Si ergo servi sunt peccati, quid se jactant de libero arbitrio? *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est*. Si autem liberati sunt, quid se jactant velut de opere proprio, & gloriantur quasi non acceperint? An ita sunt liberi, ut nec illum velint habere Dominum, qui eis dicit: *Sine me nihil potestis facere; et Si vos Filius liberaverit, tunc verè liberi eritis?*

CAPUT
XXXI.
Fides an sit
in nostra
potestate.

Velle.
Posse.

53. QUÆRET aliquis, utrùm fides ipsa, in qua salutis vel ad salutem connexionis hujus, quam commemoravi, esse videtur exordium; in nostra constituta sit potestate: quod faciliùs videbimus, si priùs quid sit potestas aliquantò diligentius perspexerimus. Cùm enim duo quædam sint, velle & posse, unde nec qui vult continuò potest, nec qui potest continuò vult; quia sicut volumus aliquando quod non possumus, sic etiam possumus aliquando quod

a Editio Lov. hic addit, suas.

quod nolumus: satis a evolutis ipsis etiam vocabulis resonat, quòd ab eo quod est velle, voluntas; ab eo autem quod est posse, potestas nomen accepit. Quapropter sicut qui vult habet voluntatem, ita potestatem qui potest. Sed ut potestate aliquid fiat, voluntas aderit. Neque enim dici solet quispiam b potestate fecisse, si quid fecit invitus: Quamquam, si subtiliùs advertamus, etiam quod quisque invitus facere cogitur, si facit, voluntate facit: sed quia mallet aliud, ideo invitus, hoc est, nolens facere dicitur. Malo quippe aliquo facere compellitur, quod volens evitare vel à se remove, facit quod cogitur. Nam si tanta voluntas sit, ut malit hoc non facere quàm illud non pati; cogenti proculdubio resistit, nec facit. Ac per hoc, si facit, non quidem plena & libera voluntate, sed tamen non facit nisi voluntate: quam voluntatem quia effectus consequitur, non possumus dicere potestatem defuisse facienti. Si enim cogenti cedens vellet facere, nec posset; ei voluntatem adfuisse licet extortam, sed potestatem defuisse diceremus. Cùm verò ideo non faciebat, quia nolebat; erat utique potestas, sed voluntas deerat, quamdiu cogenti reluctando non fecit. Hinc est quòd etiam illi qui cogunt, vel qui suadent, solent dicere: Quod habes in potestate, quare non facis, ut hoc malo careas? Et qui omnino facere non possunt, quod ideo coguntur ut faciant, quia posse creduntur; solent excu-

a
b
Invitus facere quomodo quis dicitur.

a MSS. satis elucet ipsis: ex his quidam, satis elucet, & ipsis, &c.

b Vaticani duo, & tres Gallicani MSS. voluntate fecisse. Hanc lectionem prætulervnt auctores recentioris cujusdam editionis Lov. an. 1647.

sando respondere & dicere: Facerem, si esset in potestate. Quid igitur ultra quærimus; quandoquidem hanc dicimus potestatem, ubi voluntati adjacet facultas ^a faciendi? Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult, facit; si non vult, non facit.

An fides in potestate sit.

54. Adtende jam illud quod excutiendum posuimus, utrum fides in potestate sit? De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur; nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus: Non mihi habuit fidem; aliter, Non mihi servavit fidem. Nam illud est: Non credidit quod dixi; illud, Non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo: secundum illam verò qua fit quod ^b promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit

1. Cor. 10. 13.

Apostolus: *Fidelis Deus, qui non vos permittet tentari super id quod potestis.* De illa itaque fide quærimus, utrum in potestate sit, qua credimus Deo, vel credimus in Deum.

Gen. 15. 6.

Hinc enim scriptum est: *Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad justitiam; & Credenti in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam.* Vide nunc, utrum quisque credat, si noluerit; aut non credat, si voluerit. Quod si absurdum est:

Rom. 4. 3. & 5.

quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? consensio autem utique voluntatis est: profecto fides in potestate est.

Rom. 13. 1.

Sed, sicut Apostolus dicit: *Non est potestas nisi à Deo.* Quid igitur causæ est, cur non & de ista nobis dicatur: *Quid enim habes,*

1. Cor. 4. 7.

^a In duobus MSS. Vatic. deest, *faciendi.*

^b Apud Lov. *promittit.*

bes, quod non accepisti? Nam & ^a ut credamus, Deus dedit. Nusquam autem legimus in Scripturis sanctis: Non est voluntas nisi à Deo. Et rectè non scriptum est, quia verum non est: alioquin etiam peccatorum, quod absit, auctor est Deus, si non est voluntas nisi ab illo: quoniam mala voluntas jam sola peccatum est, etiam si desit effectus, id est, si non habeat potestatem. Porrò cum voluntas mala potestatem accipit implere quod ^b intendit, ex judicio Dei venit, apud quem non est iniquitas. Punit enim etiam isto modo; nec ideo injustè, quia occultè. Ceterum iniquus puniri se ignorat, nisi cum manifesto supplicio senserit nolens, quantum mali sit quod perpetravit volens. Hoc est quod de quibusdam Apostolus ait: *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis illorum, ut faciant quæ non conveniunt.* Hinc & Dominus Pilato: *Non haberes in me, inquit, potestatem, nisi data esset tibi desuper.* Sed cum potestas datur, non necessitas utique imponitur. Unde cum David Saülis occidendi potestatem accepisset, maluit parcere, quam ferrere. Unde intelligimus malos accipere potestatem ad damnationem malæ voluntatis suæ, bonos autem ad probationem bonæ voluntatis suæ.

55. CUM ergo fides in potestate sit, quoniam cum vult quisque credit; & cum credit, volens credit; deinde quærendum est, inò recolendum, quam fidem tanta conflictatione commendet Apostolus. Non enim quodlibet

TOM. VI.

^E cre-
^a Lov. Nam & hoc ut credamus. Abest hoc ab editis Am. & Er. nec non à MSS. quinque Vaticanis, à Belgicis duobus, & Gallicis propè omnibus.

^b Ita plures MSS. Editi verò, *intenditur.*

^a Omnis potestas, sed non omnis voluntas à Deo.

^b Rom. 9. 14.

Rom. 1. 24.

Joan. 19. 11.

1. Reg. 24. 7. & 26. 9.

CAPUT XXXII. Quæ fides laudanda.

1. Joan. 4. credere bonum est: nam unde est illud: *Fratres, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritum a qui ex Deo est?* Nec in laudibus caritatis quod dictum est: *Omnia credit;* sic accipiendum est, ut caritati cuiuspiam derogemus, si non quod audierit, statim crediderit. Quid quod eadem caritas admonet, non facile de fratre mali aliquid esse credendum, & cum tale aliquid dicitur, hoc ad se magis ^b iudicat pertinere ne credat? Postremo ipsa caritas quæ omnia credit, non omni spiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit, sed Deo; quia non dictum est, Omnibus credit. Nulli itaque dubium est, eam fidem ab Apostolo commendari, qua creditur Deo.

Rom. 4. 3.

Fides eorum qui sub lege sunt, alia à fide filiorum.

c

Rom. 8. 15.

Timor servilis.

56. Sed adhuc aliquid discernendum est: quoniam & illi qui sub lege sunt, & timore pœnæ justitiam suam facere conantur, & ideo non faciunt Dei justitiam, quia caritas eam facit, c quam non libet nisi quod licet, non timor, qui cogitur in opere habere quod licet, cum aliud habeat in voluntate, qua mallet, si fieri posset, licere quod non licet: & illi ergo credunt Deo; nam si omnino non crederent, nec pœnam legis utique formidarent. Sed non hanc fidem commendat Apostolus, qui dicit: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.* Timor ergo ille servilis est: & ideo quamvis in illo Domino credatur, non tamen justitia diligitur, sed damna-

a Tres è Vaticanis MSS. utrum ex Deo est.

b In editis, indicat.

c Editi, qua non libet. At MSS. quam non libet. Sic loqui solet Augustinus.

natio timetur. Filii verò clamant: *Abba, Pater;* quarum duarum vocum una est ex circumcissione, altera ex præputio, judæi primum & græci: *Quoniam unus est Deus, qui justificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem.* Cum autem clamant, aliquid petunt: & quid petunt, nisi quod esuriunt & sitiunt? Et hoc quid est, nisi quod de illis dictum est: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur?* Huc ergo transeant qui sub lege sunt, ut ex servis filii fiant: nec sic tamen, ut servi esse desistant; sed ut tamquam filii Domino & patri liberaliter serviant, quia & hoc acceperunt: *Dedit enim potestatem ille Unicus, filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus;* eosque admonuit petere, quærere, pulsare, ut accipiant, & inveniant, & aperiatur eis: addens increpationem, & dicens: *Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* Cum ergo virtus peccati lex inflammaverit aculeum mortis, ut occasione accepta peccatum per mandatum operetur omnem concupiscentiam, à quo petenda est continentia, nisi ab illo qui novit bona data dare filiis suis? An forte nescit insipiens, quod nemo esse possit continens, nisi Deus det? Hoc ergo ut sciat, ipsa indiget sapientia. Cur itaque non audit Patris sui spiritum dicentem per Apostolum Christi, vel ipsum Christum qui dicit in Evangelio suo: *Petite, & accipietis?* Loquentem etiam in Apostolo suo, & dicentem: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur illi; postulet autem in fide,*

Rom. 2. 9.

Rom. 3. 30.

Matth. 5. 6.

Joan. 1. 12.

Matth. 7. 11.

1. Cor. 15. 56.

Rom. 7. 8.

Sap. 8. 21.

Matth. 7. 7.

Jacob. 1. 5.